

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Проблема української еміграції в Австралії на початку ХХ ст. до цього часу залишається однією з «білих плям» вітчизняної історіографії. В силу цілого ряду причин цей регіон світу довгі роки залишався поза увагою фахівців. Дослідникам (української діаспори, які звертали свої погляди до Австралії, бракувало історичних джерел і літератури, а територіальна віддаленість робила вивчення цього питання досить складним.

Тому и не дивно, що країна, яка має давню історію української еміграції, навіть сьогодні в період бурхливого зростання інтересу до співвітчизників за кордоном, до деякої міри, залишається для багатьох маловідомою. Адже життя і діяльність перших українських переселенців на п'ятому континенті дослідженні явно недостатньо.

Підтвердження подібної тези знаходимо знову в колективній монографії, підготовленій вченими інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН України, яка нещодавно побачила світ. В ній зазначається, що до 1947—1948 рр. «кількість українців, що проживала в Австралії обчислювалась одиницями» (1, с. 70). А автори довідника «Зарубіжні українці!» пишуть, що на початку століття в Австралії «проживала дуже незначна кількість сімей трудових емігрантів» (2, с. 223).

Ніякої інформації про життя наших співвітчизників в Австралії на початку ХХ ст. названі робота не подають. Проте саме в той час тут сформувалася досить чисельна українська трудова і політична еміграція, розгорнули роботу перші національні організації.

Говорячи про причини української трудової еміграції, слід зазначити, що вони не виходять за межі загальних закономірностей, цього процесу, характерного для слабкорозвинутих країн на рубежі ХІХ—ХХ ст. Економічна еміграція тоді являла собою відбиття і неминучий підсумок відносного та абсолютного зубожіння більшості населення. Зазнаючи злиднів і нестатків, українські селяни і робітники змушені були шукати кращої долі на чужині. Основна маса української трудової еміграції направлялася у США та Канаду, але немало виїждало і на Австралійський континент.

Особливістю тогочасної української еміграції в Австралії було те, що вона походила не безпосередньо з українських земель, а брала витoki переважно з території Росії, заселеної нашими земляками у другій половині ХІХ ст. На відміну від західних українців, яким у пошуках землі та роботи доводилося пливати за океан, східним українцям не треба було виїждати за межі Російської імперії. Вони суходолом могли дістатися незайманих земель Далекого Сходу, особливо в басейні Амуру і у Приморському краї. О. Субтельний вказує, що за період з 1896 по 1906 рр., після спорудження Транссибірської залізниці, на схід переселилося близько 1,6 млн. українців. І хоч їх певна частка змушена була повернути додому, у 1914 р. на Далекому Сході проживало близько 2 млн. українців (3, с. 233).

Тому майже уся українська еміграція в Австралії складалася з робітників і селян, які приїхали сюди з Далекого Сходу, Південного Сибіру і Китайсько-Східної залізниці. Цьому, у значній мірі, сприяло те, що уряд Австралії, на відміну від властей США, не вимагав від емігрантів грошової застави, яка вносилася на випадок хвороби або безробіття.

Сприятливою для переселенців була і демографічна ситуація в Австралії. На початку ХХ ст. Австралійський Союз з площею у 7,7 млн. кв. км населенням у 4,5 млн. чол. відчував гостру потребу в трудових ресурсах. А так як уряд, дотримуючись політики «білої Австралії», забороняв в'їзд в країну вихідцям з Азії і Африки, то він був змушений відкрити широкий доступ на континент емігрантам-європейцям. З цією метою, тільки в 1911—1912 рр. Федеральний парламент асигнував на пропаганду еміграції в Австралію 30 тис. ф. ст. (4, с. 66). В багатьох містах Далекого Сходу відкривалися спеціальні еміграційні бюро і фірми, які займалися вербовкою і відправкою робітників на п'ятий континент. Квиток на пароплав в Австралію, що

відправлявся з Владивостоку або з одного з портів в Маньчжурії, коштував близько 12 ф. ст., з харчем та ліжком у каюті третього класу.

Значку складність викликає питання, пов'язане з встановленням кількості української робітничої еміграції в Австралії у 1907—1914 рр. Справа у тому, що австралійська еміграційна служба реєструвала усіх, хто приїхав з Російської імперії за росіян, не розрізняючи їх за національною ознакою. Тому в офіційних матеріалах, а також під час перепису населення країни, українців записували як росіян. Аналіз різноманітних джерел, як вітчизняного, так і австралійського походження, дозволив нам встановити, що загальна чисельність трудової еміграції з Росії на п'ятому континенті у той час дорівнювала 10 тис. чол. Враховуючи вказівку колишнього емігранта Г. Піддубного про те, що українці склали приблизно третину від загальної кількості російської еміграції (5, с. 107) можна, з певною обережністю, казати про 3—3,5 тис. українських робітників в Австралії на той час.

Українські емігранти тут потрапляли у досить складне становище. Суспільне положення і етнографічне оточення, поєднане з незнанням англійської мови, — не дозволяли українцям отримати кваліфіковану, добре оплачувану роботу. Тому вони змушені були братися за найбруднішу роботу, яка потребувала важкої фізичної праці. Робітники-українці працювали у мідних та вугільних копальнях, на будівництві залізниць, на рубці цукрової тростини та у сільському господарстві. З часом, вони освоювалися в кращі, вивчали мову, а декому з них вдавалося знаходити і більш кваліфіковану роботу. З'явилися серед українців перші фермери, промислові робітники, чимало з них осідало в містах, а окремим навіть вдавалося вступити до вищих учбових закладів.

Українці розселялися по кільком штатах Австралійського Союзу. Найбільша група перебувала у штаті Квісленд і його столиці місті Брісбені. Немало українських емігрантів мешкало в Південному Уельсі та Південній Австралії. Значно менше налічувалося їх в Північних штатах країни. Великі колонії наших земляків можна було побачити в Сідней, Мельбурні, Таунсвіллі, Брокен-Хіллі та інших містах. Між собою українці розмовляли переважно рідною мовою. Господарське, соціальне і трудове життя українців було тісно пов'язане з життям усієї російської колонії в Австралії. І як зазначає Г. Піддубний, між ними і росіянами ніколи не виникало будь-яких конфліктів на міжнаціональному ґрунті (5, с. 108).

Разом з емігрантами «заробітчанами» в Австралії прибуло, також, чимало політичних емігрантів з Росії. Серед них були і українці — активні учасники революції 1905—1907 рр., які тікали з каторги та заслання. Одним з них був С. В. Богуславський, який вступив до лав РСДРП у 1903 р. в Нікополі, де працював організатором і пропагандистом. За революційну діяльність його було заарештовано і засуджено до заслання в Іркутську губернію. Саме звідти, у 1911 р., С. В. Богуславський втік до Австралії (6, с. 72—73).

М. І. Прохоров вів партійну роботу в Маріуполі в організаціях РСДРП. Засланий до Енісейської губернії, він зумів у 1912 р. втекти і переправитися до Австралії (6, с. 520). Ще одним українським політичним емігрантом був наш земляк П. В. Швець. Активний учасник грудневого збройного повстання в Олександрівську в 1905 р., він пізніше працював в Мелітополі. Саме тут поліції вдалося його вислідити і заарештувати. Проте на шляху до Нерчинської в'язниці П. В. Швець зумів втекти і у 1908 р. емігрувати до Австралії (6, с. 722).

Велику роль в організації українських емігрантів відіграв І. Г. Кушнарєв, який починав революційну діяльність на Україні. На початку століття він працював в партійних організаціях Каховки, Катеринослава, Олександрівська і Сімферополя. Неодноразово заарештовувався, перебував на нелегальному становищі, а потім емігрував до Австралії (7, с. 72). Виходцем з України являвся ще один політемігрант — В. М. Наседкін. В 1903—1904 рр. він працював в Харківській підпільній типографії, а потім в Одесі. Після арешту його відправили на заслання до Іркутської губернії, звідки В. М. Наседкін здійснив втечу і опинився в Австралії (8, с. 15). На п'ятому континенті провів декілька років С. Я. Алімов, який народився на Україні в сім'ї селянина. Вже підлітком він поширював серед залізничників нелегальну літературу. В 1911 р. за революційну діяльність його приговорили до довічного заслання. Проте у тому ж році С. Я. Алімов здійснив втечу з Сибіру до Австралії. Тут він продовжив політичну роботу, приймаючи

участь в діяльності організацій російських емігрантів (9, с. 16).

Саме під впливом політемігрантів, представників різних опозиційних і революційних партій Росії, значно поживавішала робота першої організації вихідців з Росії в Австралію — Спілки російських емігрантів (10). Створена ще в 1910 р. вона все більше набувала суспільно-політичного характеру, сприяла розвитку класової свідомості емігрантів. З кінця 1911 р. на чолі цієї організації став Ф. А. Сергеев (Артем), чия революційна діяльність була тісно пов'язана з Україною. Саме тут, в Катеринославі, Харкові, Донбасі, Єлизаветграді, Миколаєві він робив свої перші кроки в політичній роботі. Заарештований і засуджений до заслання, Артем у 1910 р. здійснив утечу і емігрував до Австралії (11, с. 64).

Однакові умови праці і життя, загальні проблеми — цілком природно створювали сприятливий ґрунт для об'єднання емігрантів з Російської імперії в єдиній організації. Тому, у прийнятому в кінці 1915 р. статуті Спілки підкреслювалося, що вона об'єднує не лише росіян, а представників різних націй і народностей Росії. Українські емігранти брали участь в роботі «Австралійського товариства допомоги політичним засланням і каторжанам в Росії», створеного в Брісбені в 1912 р. Серед членів цих організацій, які об'єднували близько 2 тис. емігрантів, зустрічаємо багато українських прізвищ: К. Бабійчук, Л. Будко, А. Величко, К. Гальченко, Ф. Гончаренко Є. Затонський, А. Зузенко, Д. Іващук, С. Ковальчук, Г. Крамаренко, І. Майборода, Д. Максимчук, О. Матуличенио, Г. Мелашич, І. Павленко, Я. Петрушенко, М. Пилипенко, І. Радченко, М. Семенюк, С. Ткаченко, О. Чернобай, Г. Шевченко та багато інших. Через участь в діяльності Спілки і Товариства допомоги українські робітники могли захищати свої економічні інтереси і задовольняти свої духовні потреби.

Крім загально емігрантських організацій, із збільшенням притоку політичних емігрантів, в штаті Квінсленд почали створюватися партійні групи та нові організації. В травні 1914 р. на півночі штата було покладено початок організації політемігрантів під назвою «Група допомоги російській і українській партіям соціалістів-революціонерів». Її метою проголошувалося надання матеріальної допомоги двом національним партіям і поширення серед емігрантів в Австралії літератури соціалістів-революціонерів (12).

Поступово, з зростанням чисельності українських емігрантів, розвитком їх класової і національної свідомості склалися умови для створення самостійної організації. На початку 1915 р. в Брісбені був створений «Український робітничий гурток». Повідомивши про цю подію, орган Спілки російських емігрантів — газета «Известия» сповіщала, що усі, хто цікавиться його роботою, можуть звертатися до емігранта Г. Харченка (13).

При гуртці працювала бібліотека, для якої, на зібрані кошти, емігранти придбали українську літературу, твори Т. Г. Шевченка, а також виписали з-за кордону газети і журнали. На ці потреби в 1915 р. було виділено і ф. ст. 12 ш. (14). Широкою популярністю серед читачів бібліотеки користувалася політична література, зокрема газета Української соціал-демократичної партії «Боротьба», яка видавалася в Женеві. За бажанням читачів бібліотека надсилала літературу у різні райони Австралії.

Одним із напрямків діяльності «Українського гуртка» стала культурно-просвітницька робота. В липні 1915 р. в Брісбені українці поставили виставу «Назар Стодоля» за твором Т. Г. Шевченка. Режисером спектаклю виступив політемігрант С. Алімов. Вистава дуже сподобалася глядачам, а кошти, виручені за неї, український гурток передав у фонд допомоги політичним каторжанам і засланням в Росії (15).

На початку 1916 р. газета Спілки «Рабочая жизнь» опублікувала касовий звіт «Українського робітничого гуртка» за 1915 р. З нього видно, що за звітний період прибуток організації становив 5 ф. ст. 5 ш. іп. На той час, це була досить значна сума. В цьому ж номері газети повідомлялося, що з 1 січня 1916 р. секретарем Українського гуртка став Г. Мелашич (14).

Треба підкреслити, що прізвище керівника «Українського робітничого гуртка» досить часто зустрічається на сторінках газет Спілки російських емігрантів. Так, саме Г. Мелашич, в травні 1916 р. організував в Кабарі (місто в штаті Новий Південний Уельс) робітничу групу. Ще раніше, у лютому 1915 р., на першій сторінці «Известий» з'явилась велика стаття Г. Мелашича

«Російський цар і український народ в Галичині». В ній автор детально зупинився на характеристиці становища українського народу в роки першої світової війни, розділеного на дві частини. Говорячи про становище українців в Галичині, він зазначає, що в результаті тривалої боротьби за свої права вони змогли добитися визнання рідної мови, виборчого права, а соціалістична і трудова партії, діючи легально, мали свої клуби і видавали власні газети. П'ятимільйонне українське населення Галичини, Буковини і Угорщини змогло створити систему національної освіти, починаючи з початкової школи і закінчуючи вищою. Г. Мелашич розповідає, що після вступу в Галичину царських військ і створення на її території окремої російської губернії, почалися гоніння на українську культуру. Українська мова була заборонена не тільки в суспільному житті, але і в приватній кореспонденції. Уся українська преса виявилася придушеною, а бібліотеки і читальні зали закриті. Внаслідок розорення і занепаду краю більше 300 тис. українців були змушені тікати у Відень Будапешт. Завершується публікація висновком про те, що царизм не приніс українцям Галичини ні щастя, ні визволення (16).

Друга стаття Г. Мелашича «Сучасний український рух» друкувалася в декількох номерах газети «Известия» в лютому 1916 р. Вона присвячена характеристиці особливостей національного руху на українських землях в роки першої світової війни. Зауваживши, що війна привела до розколу в політичних партіях усіх воюючих країн, автор звертає увагу, на схожість подібних подій в Україні. Він детально зупиняється на висвітленні становища і аналізу тактичних положень провідних українських партій (17).

Українські проблеми знайшли відбиття ще в одній статті, надрукованій в газеті Спілки в липня 1915 р. Вона називалася «Український рух і війна» і була підписана скороченим прізвищем «П-ый». Можна висловити припущення, що за ним стояв, вже згадуваний нами політемігрант Г. Піддубний. На початку статті автор дав стислий виклад історії класової боротьби на Україні після скасування кріпосного права. Він констатує, що в умовах війни становище в українському соціалістичному русі значно ускладнилося. В Галичині заборонялися соціалістичні організації та їх видання, посилювалося гоніння на соціалістів і в східній Україні. Одночасно, активізувалася діяльність українських соціалістичних партій за кордоном, в еміграції. В статті наводяться дані про те, що в США і Канаді у роки війни діяло декілька соціалістичних організацій і виходило чотири соціал-демократичних видання. Аналіз становища в українському соціалістичному русі, дозволив автору зробити висновок про те, що майбутнє пролетаріату на Україні залежить як від часу завершення війни, так і від того — на чиєму боці буде перемога. Закінчується стаття, висловленням впевненості у тому, що народні маси України «виберуться з казематів царизму на свіже повітря і при денному світлі залікують свої рани» (12).

Роки першої світової війни були найбільш насиченим періодом в житті української еміграції в Австралії. Вони потребували чітко визначити свою позицію по відношенню до війни. Після її початку далеко не усі переселенці з Російської імперії змогли правильно оцінити ситуацію. Деякі з емігрантів, піддавшись на пропаганду шовіністичних сил, вступали добровольцями до австралійської армії. Подібні дії викликали рішучий протест з боку свідомої частини українських емігрантів. Вони схватили рішення загальних зборів російських емігрантів, яке засуджувало добровольців, що своїм вступом до лав армії підтримують війну (18).

Після Лютневої революції в Росії політичні емігранти почали повертатися на батьківщину. Їх від'їзд привів до поступового згортання роботи українських організацій на континенті. Українська трудова еміграція все більше інтегрувала в економічну і політичну систему Австралійського Союзу.

Таким чином, аналіз діяльності української еміграції в Австралії на початку ХХ ст. дозволяв відкрити ще одну цікаву сторінку вітчизняної історії. Дослідження даної проблеми дасть змогу наблизитися до створення цілісної і повної історії української діаспори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українці в зарубіжному світі. Під ред. А. М. ШЛЕПАКОВА. К., 1991.
2. Зарубіжні українці. Довідник. К., 1991.
3. **СУБТЕЛЬНИЙ О.** Україна. Історія. К., 1991.

4. Див.: **КАНЕВСКАЯ Г. И.** Классовые основы эмиграционного законодательства Австралийского Союза (1901 —1939 гг.). // XVIII научная конференция по изучению Австралии и Океании. Тезисы докладов. М., 1987.
5. **ПІДДУБНИЙ Г.** Українські робітники в Австралії // Західна Україна.— 1930.—№ 7 — 8.— С. 107.
6. Политическая каторга и ссылка. Биографический справочник членов общества политкаторжан и ссыльнопоселенцев. М., 1934.
7. Ленинская гвардия на Дальнем Востоке. Хабаровск.,1970.
8. **НАСЕДКИН В. Н.** Пятнадцать лет скитаний по земному шару. М., 1963.
9. **ЧЕРНЕНКО А. М.** Российская революционная эмиграция в Австралии (1900—1917 гг.). Днепропетровск, 1978.
10. Известия Союза русских эмигрантов (Брисбен).— 1913.— 26 грудня (Далі — Известия).
11. **АРТЕМ (Ф. А. СЕРГЕЕВ).** Статті, речи, письма. М., 1983.
12. Известия.— 1914.— 8 травня.
13. Известия.—1915.— 18 березня.
14. Рабочая жизнь (Брисбен).— 1916.—18 лютого.
15. Известия.— 1915.— 5 серпня.
16. Известия.— 1915.— 4 лютого.
17. Известия.—1916.—3 лютого
18. . Известия —1915.—22 квітня.